RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY-NAZARIY ASOSLARI

Ismoilova Mohigul Yusufjon qizi
UMFT (University of management and future technologies)
Menejment va zamonaviy texnologiyalar universiteti

Annotatsiya

Mazkur tezisda raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat unumdorligini oshirishning iqtisodiy-nazariy asoslari tadqiq etilgan. Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ishlab chiqarish jarayonlari, mehnat munosabatlari va inson kapitalidan foydalanish mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda. Mehnat unumdorligi iqtisodiy o'sish, korxonalar raqobatbardoshligi va aholi farovonligini ta'minlovchi muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish, katta ma'lumotlar, bulutli texnologiyalar va raqamli platformalardan foydalanish mehnat jarayonlarini optimallashtirish, vaqt va resurs sarfini kamaytirish hamda xodimlarning ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat unumdorligini oshirish faqat texnologik vositalarni joriy etish bilan cheklanmay, inson kapitalini rivojlantirish, xodimlarning raqamli kompetensiyalarini shakllantirish, boshqaruv tizimlarini takomillashtirish va innovatsion muhitni rivojlantirishni ham talab etadi. Tezisda mehnat unumdorligining iqtisodiy mazmuni, uning raqamli iqtisodiyotdagi o'zgarishi, unumdorlikni oshirish omillari va O'zbekiston sharoitidagi istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, mehnat unumdorligi, inson kapitali, raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, innovatsiya, raqamli kompetensiya, mehnat bozori, iqtisodiy o'sish.

Kirish

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotining rivojlanishida raqamli texnologiyalarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt, robotlashtirish, katta ma'lumotlar, bulutli hisoblash va raqamli platformalarning ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatish sohalariga keng joriy etilishi iqtisodiy faoliyatning mazmunini o'zgartirmoqda. Ushbu jarayon natijasida iqtisodiy o'sishning muhim manbalaridan biri bo'lgan mehnat unumdorligini oshirishning yangi imkoniyatlari shakllanmoqda.Mehnat unumdorligi iqtisodiy tizimning samaradorligini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlardan biridir. U ma'lum vaqt davomida bir birlik mehnat sarfi hisobiga yaratilgan mahsulot yoki xizmat hajmini ifodalaydi. An'anaviy iqtisodiyot sharoitida mehnat unumdorligiga asosan xodimlarning malakasi, mehnat vositalari, ishlab chiqarish texnologiyasi, mehnatni tashkil etish va boshqaruv sifati ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, raqamli iqtisodiyotda ushbu omillar qatoriga raqamli infratuzilma, ma'lumotlardan foydalanish, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va raqamli ko'nikmalar ham qo'shilmoqda.

Asosiy qism

Mehnat unumdorligi iqtisodiy nazariyada ishlab chiqarish samaradorligini ifodalovchi asosiy kategoriyalardan biri sifatida qaraladi. Uning mazmuni ma'lum miqdordagi mehnat resurslaridan foydalanish natijasida qancha mahsulot yoki xizmat yaratilganligini ko'rsatishdan iborat.

Mehnat unumdorligini umumiy holda quyidagi formula orqali ifodalash mumkin:

MU = Q / L

bu yerda:

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

MU — mehnat unumdorligi;
Q — ishlab chiqarilgan mahsulot yoki xizmat hajmi;
L — sarflangan mehnat miqdori.

Mazkur ko'rsatkichning oshishi ikki asosiy yo'l orqali amalga oshiriladi. Birinchisi — bir xil miqdordagi mehnat resurslari yordamida ko'proq mahsulot ishlab chiqarish. Ikkinchisi — bir xil hajmdagi mahsulotni kamroq mehnat sarfi orqali yaratish. Iqtisodiy nazariyada mehnat unumdorligining o'sishi iqtisodiy taraqqiyotning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Klassik iqtisodiy maktab vakillari, xususan, Adam Smit mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvni unumdorlikni oshirishning muhim omili sifatida ko'rsatgan. Keyingi iqtisodiy nazariyalarda esa kapital bilan qurollanganlik, texnologik taraqqiyot va inson kapitalining rivojlanishi mehnat unumdorligining asosiy determinantlari sifatida qaralgan.

Raqamli iqtisodiyot ushbu omillarning barchasiga yangi mazmun bermoqda. Masalan, mehnat taqsimoti endilikda nafaqat insonlar o'rtasida, balki inson va avtomatlashtirilgan tizimlar o'rtasida ham amalga oshirilmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida texnologik taraqqiyot mehnat unumdorligini oshirishning asosiy omillaridan biriga aylanmoqda. Korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish xodimlarning vaqtini tejash, takrorlanuvchi operatsiyalarni avtomatlashtirish va boshqaruv qarorlarini tezlashtirish imkonini beradi.

Masalan, elektron hujjat aylanishi qog'oz hujjatlarni tayyorlash va saqlash bilan bog'liq vaqt va xarajatlarni kamaytiradi. Korxonaning raqamli boshqaruv tizimi esa ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini beradi. Sun'iy intellekt texnologiyalari esa ma'lumotlarni tahlil qilish, prognozlash, mijozlar bilan muloqot qilish, ishlab chiqarishdagi nosozliklarni aniqlash va boshqaruv qarorlarini qo'llab-quvvatlash kabi vazifalarni bajarishi mumkin.

Shunday qilib, raqamlashtirish natijasida xodimning mehnat vaqti oddiy takrorlanuvchi operatsiyalarga emas, balki yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan ijodiy, analitik va boshqaruv faoliyatiga yo'naltiriladi.

Raqamli iqtisodiyotda avtomatlashtirish mehnat unumdorligini oshirishning eng muhim vositalaridan biridir. Ishlab chiqarish jarayonlarida robotlar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va dasturiy vositalardan foydalanish inson tomonidan bajariladigan takroriy operatsiyalarni qisqartiradi.

Avtomatlashtirishning iqtisodiy samarasi, avvalo, vaqt va resurslardan foydalanish samaradorligining oshishida namoyon bo'ladi. Mashinalar uzluksiz ishlashi, inson xatosining kamayishi va ishlab chiqarish jarayonlarining standartlashtirilishi mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajatlarni kamaytirishi mumkin.Biroq avtomatlashtirishning mehnat bozoriga ta'siri bir xil emas. Ayrim past malakali va takroriy vazifalar avtomatlashtirilishi natijasida ularga bo'lgan talab kamayishi mumkin. Shu bilan birga, yangi texnologiyalarni yaratish, boshqarish va ularga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq yangi kasblarga talab ortadi.

Demak, avtomatlashtirishni faqat ish o'rinlarini qisqartiruvchi jarayon sifatida emas, balki mehnat tarkibini o'zgartiruvchi va xodimlarni yuqori malakali faoliyatga yo'naltiruvchi omil sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Innovatsion faoliyat mehnat unumdorligining uzoq muddatli o'sishida muhim ahamiyatga ega. Yangi texnologiyalar, mahsulotlar va boshqaruv usullarining joriy etilishi ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish imkonini beradi. Raqamli iqtisodiyotda innovatsiyalarni yaratish va tarqatish tezligi an'anaviy iqtisodiyotga nisbatan yuqori bo'lishi mumkin. Chunki raqamli texnologiyalar bilim almashinuvini tezlashtiradi va yangi g'oyalarni keng miqyosda tarqatish imkonini beradi.Shu nuqtayi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

nazardan, korxonalarda innovatsion muhitni shakllantirish, xodimlarning yangi g'oyalarini qo'llab-quvvatlash va ilmiy-tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish mehnat unumdorligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat unumdorligini oshirish iqtisodiy o'sishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar mehnat jarayonlarini avtomatlashtirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, vaqt resursidan samarali foydalanish va boshqaruv qarorlarini takomillashtirish orqali mehnat unumdorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, yuqori unumdorlikni ta'minlash faqat texnologik vositalarni xarid qilish bilan cheklanmaydi. Texnologiyalar inson kapitali, raqamli kompetensiyalar, innovatsion boshqaruv va samarali institutsional muhit bilan uyg'unlashishi kerak. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat unumdorligini oshirishning eng muhim yo'nalishlari sifatida xodimlarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlardan foydalanish, raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish hamda innovatsion faoliyatni rag'batlantirishni ko'rsatish mumkin.

O'zbekiston sharoitida mazkur yo'nalishlarning izchil amalga oshirilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, korxonalarning raqobatbardoshligini kuchaytirish, aholi daromadlarini ko'paytirish va mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, raqamli iqtisodiyotda mehnat unumdorligining asosiy manbai inson va texnologiyaning samarali uyg'unligidir. Kelgusida iqtisodiy o'sishning barqarorligi tobora ko'proq raqamli texnologiyalarni o'zlashtirish tezligi, inson kapitalining sifati va innovatsion salohiyatga bog'liq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Smith A. **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**. London, 1776.
2. Solow R.M. **Technical Change and the Aggregate Production Function** // Review of Economics and Statistics. – 1957. – Vol. 39. – No. 3. – P. 312–320.
3. Romer P.M. **Endogenous Technological Change** // Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98. – No. 5. – P. 71–102.
4. Becker G.S. **Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education**. – Chicago: University of Chicago Press, 1964.
5. Brynjolfsson E., McAfee A. **The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies**. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
6. Schwab K. **The Fourth Industrial Revolution**. – Geneva: World Economic Forum, 2016.
7. World Bank. **World Development Report 2016: Digital Dividends**. – Washington, DC: World Bank, 2016.
8. OECD. **Digital Economy Outlook 2024**. – Paris: OECD Publishing, 2024.
9. OECD. **Digital Skills for Private Sector Competitiveness in Uzbekistan**. – Paris: OECD Publishing, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. **"Raqamli O'zbekiston–2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida**.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. **"O'zbekiston–2030" strategiyasi** bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.